

Notes

- 1 Joan CAMÓS – Carles SANTACANA [dirs.], *Història de L'Hospitalet. Una síntesi del pas-sat com a eina de futur*. Barcelona: Publica-cions de l'Abadia de Montserrat – Centre d'Estudis de L'Hospitalet, 1997, pàg. 81.
- 2 Jaume CODINA, *Els pagesos de Provençana (984-1807). Societat i economia a L'Hospitalet preindustrial*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, 1987, vol. III, pàg. 357.
- 3 Joan CAMÓS – Carles SANTACANA [dirs.], *Història de L'Hospitalet*, op. cit., pàg. 73.
- 4 Ramon SARGATAL, *Diccionari de sants*. Barcelona: Edicions 62, 1996, pàg. 176.
- 5 Jaume CODINA, *Els pagesos*, op. cit., vol. II, pàg. 117.
- 6 Jaume CODINA, *Els pagesos*, op. cit., vol. II, pàg. 117-118.
- 7 Antoni ARIÑO, *Festa, rituals i creences*. València: Edicions Alfons el Magnànim, 1988, pàg. 123.
- 8 Citat per Joan Prat a Modest REIXACH [coord.], *Calendari de festes de Catalunya, Andorra i la Franja*. Barcelona: Alta Fulla – Serveis de Cultura Popular, 1989, pàg. 405.
- 9 *Ibidem*, pàg. 393.
- 10 Antoni SIMON – Jordi ANDREU, «Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)», dins Jaume SOBREQÜÉS [dir.], *Història de Barcelona*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana – Ajunta-ment de Barcelona, 1992, vol. IV, pàg. 139.
- 11 Jaume CODINA, *Els pagesos*, op. cit., vol. II, pàg. 118.
- 12 Joan AMADES, *Costumari català*. Barcelona: Centre de Lectors – Salvat, 1989, vol. XII, pàg. 187.
- 13 Jaume COLOMER, *Festes populars de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, citat per Joan PRAT – Jesús CONTRERAS, *Les festes populars*. Barcelona: Els llibres de la frontera, 1984, pàg. 10-11.
- 14 Martí GELABERTÓ, «Cultura y ceremonias religiosas en la Cataluña del siglo XVIII», *Pedralbes*, núm. 8, vol. II (1988), pàg. 616-617.
- 15 Joan AMADES, *Costumari català*, op. cit., vol. XII, pàg. 187.
- 16 Recollides a Joan AMADES, *Costumari cata-là*, op. cit., vol. XII, pàg. 206
- 17 L'àmplia producció bibliogràfica del Baró de Maldà ha estat recollida fragmentàriament a varies obres: *Excursions d'en Rafael Amat i Senjust per Catalunya i Roselló en l'últim quart del segle XVIII*. Barcelona: Centre Excursionis-ta de Catalunya, 1919; *Calaix de sastre*. Edició a cura de Ramon Boixareu. Barcelona: Curial, 1988; *Exili de Barcelona i viatge a Vic (1808)*. Edició a cura de Vicenç Pascual i Carme Rúbio. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991; i *Miscel·lània de viatges i festes majors*. Edició a cura de Margarida Aritzeta. Barcelona: Barcino, 1994. Part dels textos del baró sobre L'Hospitalet han estat transcrits per Jaume Codina a la seva obra *Els pagesos*, op. cit.; els fragments de *Calaix de sastre* que es recullen en les planes següents provenen d'aquesta obra.
- 18 Jaume CODINA – Josep MORAN – Mercè RE-NOM [curs.], *El Baix Llobregat el 1789. Res-postes al qüestionari de Francisco de Zamora*. Barcelona: Curial – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, pàg. 159.
- 19 Rosa SALVADÓ, «La festa moderna i la seva funció social», *L'Avenç*, núm. 89 (1986), pàg. 44.
- 20 Jaume CODINA, *Els pagesos*, op. cit., vol. III, pàg. 226.
- 21 *Ibidem*, pàg. 227.
- 22 *Ibidem*, pàg. 227.
- 23 Joan CAMÓS – Carles SANTACANA [dirs.], *Història de L'Hospitalet*, op. cit., pàg. 78.
- 24 *Ibidem*, pàg. 228-229.
- 25 Joan AMADES, *Costumari català*, op. cit., vol. XII, pàg. 199.
- 26 Jaume CODINA, *Els pagesos*, op. cit., vol. III, pàg. 228 i 229.
- 27 Joan AMADES, *Costumari català*, op. cit., vol. XII, pàg. 189.
- 28 Joan CAMÓS – Carles SANTACANA [dirs.], *Història de L'Hospitalet*, op. cit., pàg. 89 i seg.

- 29 *Full dominical de la parròquia de Santa Eulàlia de L'Hospitalet*, 11.II.1923.
- 30 *La Voz de Hospitalet*, 2.IV.1929.
- 31 A més d'altres tradicions catalanes vindicades pels catalanistes, com ara l'excursionisme o el cant coral –sovint, a banda d'altres consideracions, contraposat a l'espanyolitzant *género chico* (Joan Lluís MARFANY, «Al damunt dels nostres cants...»: nacionalisme, modernisme i cant coral a la Barcelona del final de segle», *Recerques*, núm. 19 [1987], pàg. 85-113)–, la sardana «va convertir-se en el principal referent simbòlic del catalanisme»; Joan Lluís MARFANY, *La cultura del catalanisme*. Barcelona: Empúries, 1995, pàg. 328. Sobre la simbologia del catalanisme polític vegeu Klaus-Jürgen NAGEL, «Festes i costums i el seu ús polític: exemples de la Catalunya a començament del segle XX», dins Joaquim CAPDEVILA – Agustí G. LARIOS [curs.], *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 1997, pàg. 211-220.
- 32 *La Ressenya*, 29.IX.1907.
- 33 CEL'H: Arxiu Festiu (1916), ofici, i (1917), fulletó, i *Patria i treball*, VI.1919.
- 34 Sobre els jardins d'esbarjo creats a Barcelona a mitjan segle XIX, com ara els jardins del Tívoli, de la Nimfa o els Camps Elisis, es pot consultar, per exemple, Lluís PERMANYER, *Biografia del Passeig de Gràcia*. Barcelona: La Campana, 1994, pàg. 24 i seg.
- 35 Joan CAMÓS – Carles SANTACANA [dirs.], *Història de L'Hospitalet*, op. cit., pàg.117.
- 36 La data de creació està esmentada a *Eco de Euterpe*, núm. 239 (1864) i, també, a Mariano SORIANO, *Memoria de las sociedades corales en España*. Barcelona: 1865, pàg. 93.
- 37 Joan CAMÓS, *L'Hospitalet. La història de tots nosaltres* (1930-1936). Barcelona: Diputació de Barcelona, 1986, pàg. 105.
- 38 *Diario de Barcelona*, 16.VIII.1859, segons cita a *Hospitalet: Boletín de información municipal*, núm. 23 (3r trim. 1959), pàg. 60.
- 39 Vegeu, en aquest sentit, Joan B. CULLA, *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona: Curial, 1986.
- 40 *La Vanguardia*, 12.VIII.1905
- 41 Vegeu nota 31.
- 42 *La Vanguardia*, 12.VIII.1907, i Núria TORIL – Òscar GARCÉS, *El cinema a L'Hospitalet. De l'espectacles de fira a la multisala (1907-1996)*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de L'Hospitalet, 1996, pàg. 24.
- 43 Citat a Enric GIL, *Sobre dues rodes. La bicicleta a L'Hospitalet (1900-1996)*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de L'Hospitalet, 1996, pàg. 23. Sobre aquesta activitat es pot trobar més informació a *Diario de Barcelona*, 11.VIII.1910.
- 44 Teresa CARNERO, «Modernització, desenvolupament polític i canvi social: Espanya (1874-1931)», *Recerques*, núm. 23 (1990), pàg. 77.
- 45 Josepa CORTÉS, «La sociabilitat i l'associacionisme contemporanis: casinos, cercles i ateneus. Un itinerari arxivístic», *Taller d'història*, núm. 2 (1993), pàg. 21.
- 46 Manuel ALARCÓN, *El derecho de asociación obrera en España (1839-1900)*. Madrid: Ediciones de la Revista del Trabajo, 1975, pàg.
- 47 Pere FULLANA, «La sociabilitat popular a Mallorca (1833-1868)», *El contemporani*, núm. 2, gener/abril 1994, pàg. 34.
- 48 Pere SOLÀ, *Història de l'associacionisme català contemporani. Barcelona i les comarques de la seva demarcació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1993, pàg. 10, i, també del mateix autor, «El paper de l'associacionisme d'esbarjo a Catalunya a les primeres dècades de l'Estat liberal (1833-1874) pel que fa a la "producció" de la festa moderna», dins Joaquim CAPDEVILA – Agustí G. LARIOS [curs.], *La festa a Catalunya*, op. cit., pàg. 175 i seg.
- 49 Vegeu Pere SOLÀ, «Esbarjo i educació en l'espai i el temps (segles XIX i XX): anàlisi del model "casino"», dins Maria BARCELÓ – Bernat SUREDA [coords.], *Espais i temps d'oci a la història. XI Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1993, pàg. 223 i seg.
- 50 Francesc MARCÈ, «El Casino del Centro. Apuntes para su historia», *Hospitalet: Boletín de información municipal*, núm. 75 (3r trim. 1972), pàg. 18.
- 51 Vegeu Pilar MATAS – Carme PASTOR, «Aproximació a l'associacionisme hospitalenc a finals del segle XIX. Els fundadors del *Centro Económico Agrícola Industrial*, un grup de poder», *Identitats*, núm. 4-5 (1990), pàg. 41 i seg.

- 52 *La Vanguardia*, 12.VIII.1903.
- 53 *La Vanguardia*, 13.VIII.1907.
- 54 *La Ressenya*, 25.VIII.1907.
- 55 *La Vanguardia*, 13.VIII.1902.
- 56 Joan CAMÓS – Carles SANTACANA [dirs.], *Història de L'Hospitalet*, op. cit., pàg. 148.
- 57 *L'espill*, 1.VII.1935.
- 58 *L'esguard*, V.1936.
- 59 Joan CAMÓS, *L'Hospitalet*, op. cit., pàg. 105-106.
- 60 Joan Camós esmenta aquests, pel que fa a la seva significació esquerrana, i en dóna més informació; Joan CAMÓS, *L'Hospitalet*, op. cit., pàg. 105.
- 61 *La Vanguardia*, 12.VIII.1905.
- 62 *La Voz de Hospitalet*, 16.IX.1928.
- 63 *La Vanguardia*, 15.VIII.1930.
- 64 *La Vanguardia*, 14.VIII.1934.
- 65 Aquesta entitat, el Foment de la Sardana, havia estat creada, al seu torn, l'any anterior, el 1933, i la seva primera junta directiva va estar composta de la manera següent: Jaume Ventura, president; Jacint Sunyé, secretari; Alfons Ferrer, tresorer; i Tomàs Alicart i Isidre Charles, vocals; *Llibertat*, 20.VIII.1933.
- 66 *La Vanguardia*, 16.VIII.1934.
- 67 *El matí*, 24.VIII.1935.
- 68 *L'esguard*, IX.1935.
- 69 *Llibertat*, 6.IV.1934.